

Entry onto land - information for land owners

Ko hai 'oku' ne savea'i 'a e ngaahi ngata'anga 'api' 'i Nu'u Sila?

'I Nu'u Sila 'e ala fakahoko pē 'a e fua kelekele' 'e ha tokotaha ngāue fakasavea kuo laiseni (licensed cadastral surveyor) pe ko ha tokotaha 'oku ngāue 'i he malumalu 'o ha tokotaha ngāue fakasavea kuo laiseni.

Ko e tokolahi 'o e kau ngāue fakasavea kuo laiseni 'oku nau ngāue fakaetautaha pē; 'oku 'ikai fakangāue'i fakahangatonu kinautolu 'e he Pule'anga'.

Ko e Savea-Seniale' (Surveyor-General - ko ha tokotaha ngāue fakapule'anga) 'oku' ne fokotu'utu'u 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he kau ngāue fakasavea kuo laiseni' ke nau muiaki. 'Oku vakai'i 'e ha ma'umafai laiseni tau'atāina 'enau tō'onga fakapolofesinale'.

Tānaki atu ki ai', ko e meimei kotoa 'o e kau ngāue fakasavea kuo laiseni' 'oku nau mēmipa 'i ha kautaha fakapolofesinale 'e taha pe lahi ange, 'a ia 'oku nau fiema'u atu 'a e ngaahi tō'onga fakapolofesinale mā'olunga.

Ko e hā 'oku fiema'u ai ke faka'atā hoku kelekele' ki ha tokotaha savea?

'Oku fa'a ma'u 'e he kau ngāue fakasavea kuo laiseni' 'a e ngaahi nagatangata'anga 'api' mei' he ngaahi faka'ilonga ngata'anga motu'a (meimei ko e ngaahi maka tukituki') pe ngaahi faka'ilonga savea mei' he ngaahi savea ki mu'a. 'Oku mahu'inga ai ki he kau ngāue fakasavea kuo laiseni' ke nau 'atā ki he ngaahi faka'ilonga' ni mo ha ngaahi fakamo'oni savea kehe, he 'e ala ke uesia ai 'a e tu'unga lelei 'o 'enau ngaahi savea'.

'Oku fa'a tu'u 'a e ngaahi faka'ilonga' ni 'i ha 'api taautaha, 'o ala tanumia 'i he musie' pe ngoue'. 'E ala 'i ai foki mo ha pine ukamea 'oku 'ikai fa'a hā mahino 'i ha halanga sima pe halanga me'alele. 'Oku ala ke tu'u ma'u pē 'a e ngaahi faka'ilonga' 'i tu'a, ko ia ai 'e 'ikai fiema'u ke hū 'a e tokotaha ngāue savea' ki ho fale' pe ha ngaahi fale kehe 'i ho 'api'.

Ko e 'uhi' ko e fiema'u ko ia 'e ha tokotaha ngāue savea ke ne ngāue'aki ha faka'ilonga 'i ho 'api' 'oku 'ikai 'uhinga ia 'e uesia ai 'e he savea' 'a e ngatangata'anga 'o ho 'api', he 'e ngali ko ha ngāue 'a e savea' ia ki ha kelekele 'oku mama'o mei' ho 'api'.

'E fēfē kapau 'oku 'ikai ke u fiema'u ha faka'ilonga savea 'i hoku kelekele?

'I Nu'u Sila, 'oku malu'i 'a e ngaahi faka'ilonga savea' 'e he lao' - 'o kau ki ai ha ngaahi faka'ilonga 'i ha 'api taautaha.

'Oku hoko ko e maumau lao 'i he malumalu 'o e Lao ki he Fua Savea' 2002 (Cadastral Survey Act 2002) ke ue'i pe hiki ha faka'ilonga savea 'o fai 'i he 'ilo'ilo pau pe ta'etokanga. 'E lava ke tautea pa'anga koe kapau te ke maumau'i pe ta'aki ha faka'ilonga savea.

Ko e hā 'a 'eku ngaahi totonu?

Te ke ala kole ke ke sio ki ha faka'ilonga fakafo'ituitui (identification) 'oku' ne fakapapau'i atu ai ko e tokotaha 'oku kole ngofua ke hū atu ki ho loto 'api' ko e tokotaha ngāue fakasavea kuo laiseni ia pe ko ha tokotaha 'oku ngāue 'i he malumalu 'o ha tokotaha ngāue fakasavea kuo laiseni.

'Oku hā atu 'a e lisi 'o e kau ngāue fakasavea kuo laiseni' 'i he 'initaneti' 'i he <http://www.cslb.org.nz/>.

'Oku 'i ai 'a ho'o totonu ke ke ta'ofi 'a e tokotaha ngāue savea' mei ha 'a' ne hū ki ho api'. Kapau te ke fakangofua ke hū atu, te ke ala fekau ki he tokotaha ngāue savea' mo hono kau tokoni' ke nau mavahe 'i ha taimi pē.

Kā, 'e ala kole 'e he kau ngāue savea' ki he Savea-Seniale' ha tohi fakamafai ke nau hū atu ki ho 'api'. Kapau 'e hoko eni, kuo pau ke ke faka'atā ke nau hū atu 'i ha taimi 'oku fakapotopoto. 'Oku 'oange ai heni 'a e ngofua ki he tokotaha ngāue savea' ke hū atu ki ho kelekele', kā 'oku 'ikai ko ha mafai ia ke hū ki ho fale', pē ngaahi fale kehe 'i ho 'api'. Kapau 'oku fai e ngāue savea' ko e 'uhi ko ha ngāue fakapule'anga pe teuteu ki ha ngāue fakapule'anga, 'e malava foki ke kole 'e he kau ngāue savea' ha ngofua mei' ha Minisitā 'o e Kalauni' pe mafai fakakolo 'o hangē ko ho'o kōsilio fakakolo'.

Teu ala ma'u mei fē ha fakamatala lahi ange?

Kapau 'oku' ke fie talanoa ki ha taha fekau'aki mo e fakamatala 'i he pepa' ni 'e malava ke ke fetu'utaki ki he:

New Zealand Institute of Surveyors, ko e kautaha fakapolofesinale ki he kau Ngāue Savea 'a Nu'u Sila', 'i he fika telefoni (04) 471 1774

Land Information New Zealand, ko e Potungāue ia 'a e Pule'anga' 'oku nau ngāue ki hono lekooti 'o e ngaahi fakamatala savea', 'i he fika telefoni 0800 665 463.